

Asia: OM 31/41/2015

Lapsenhuoltolain uudistaminen

Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

Lakiehdotus on monessa kohtaa parannus nykyiseen. Muutoksissa on paljon hyvää ja tutkimustiedon sekä lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa linjassa olevaa. Tekstissä on huomioitu huoltoriitoihin käytännössä liittyviä ongelmakohtia lapsen edun näkökulmasta. Vähemmälle huomiolle jää perherakenteiden monimuotoisuuden avaaminen ja pohtiminen erityisesti lapsen näkökulmaa ajatellen. Vuoroasumiseen liittyvien asioiden nostaminen esille laissa on hyvä asia, mutta vuoroasumista vaihtoehtona tulisi tarkastella lapsen tarpeista käsin ja lapsen etua ajatellen, lapsen ikätaso ja yksilölliset tarpeet huomioon ottaen.

Lapsenhuoltolain yleiset säännökset (1. luku; 1-5 c §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Muiden tärkeiden ihmissuhteiden vaaliminen on hyvä lisäys lakiin. On tärkeää, että velvoite suojella lasta väkivallalta on jo tässä. Samoin suhteen luominen vanhempaan, jonka luona lapsi ei asu, olisi mahdollisuuksien mukaan tärkeää hänen kehityksensä kannalta. Velvoite myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen on sopivan yleinen, koska vieraannuttamisen toteen näyttäminen ja sen erottaminen tilanteesta, jossa lapsi aidosti pelkää vanhempaansa on vaikeaa. Samoin velvoite välttää kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman suhteelle, on tärkeä. Velvoite ilmoittaa tapaamisoikeuden toteutumiseen vaikuttavasta asuinpaikan muutosta on hyvä, ja on tärkeä täsmennys, että turvallisuussyistä sen voi kuitenkin jättää tekemättä. Mahdollisuus määrätä lapselle edunvalvoja on myös hyvä. Epäselväksi kuitenkin jää, miten varmistutaan siitä, että huoltaja on kykenevä objektiivisesti selvittämään lapsen mielipiteen?

Lain suunnitellun 4 § mukaan huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, koulutuksesta, asuinpaikasta, harrastuksista sekä muista henkilökohtaisista asioista. Käytännössä terveydenhuollon työssä törmätään usein tilanteisiin, jolloin riitaisat vanhemmat eivät ole yksimielisiä siitä, mihin he antavat luvan, koskien esimerkiksi lapsen potilastiedon luovuttamista/siirtoa tai psykologisten tutkimusten tekemistä. Lain tulisi ohjata, miten toimitaan, jos yksi huoltaja antaa luvan ja toinen kieltää. Mihin ratkaisu esimerkiksi potilastiedon

luovuttamisesta/siirtämisestä tai tutkimus/hoitotoimenpiteen suorittamisesta silloin perustetaan (koskee tilanteita, jolloin ratkaisun tekemistä ei voida perustella lapsen ilmeisen edun näkökulmasta – verrattuna esim. tilanteeseen, kun lapsi on fyysisesti sairas ja tarvitsee välitöntä sairaanhoitoa)?

Huoltajat ja tapaamisoikeus (2. luku; 6-12 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Huoltajuuskysymyksen yksinkertaistaminen sekä oheis- tai sijaishuoltajan määräämisen mahdollisuus ovat tärkeitä. On hyvä, että vuoroasuminen tulee kirjattua lakiin. Vuoroasumista ei kuitenkaan tule vahvistaa, jos se vaarantaa lapsen kiintymyssuhteen kehityksen. Toisin sanoen alle neljävuotiaiden tapaamisoikeutta tulisi arvioida lapsen kiintymyssuhteen kehittymisen turvaamisen näkökulmasta.

Erittäin hyvä että valvotuista vaihdoista sekä tuetuista ja valvotuista tapaamisista on tässä laissa säädetty. Samoin on hyvä, että voidaan vahvistaa oikeus tavata muutakin lapselle läheistä henkilöä kuin vanhempaa. Kun lapsen oikeutta tavata muuta henkilöä kuin vanhempaansa arvioidaan, viitataan lakiuudistuksessa vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen verrattavaa vakiintuneeseen suhteeseen. Lapsen ja muun läheisen vakiintumisen ja suhteen laadun arvioimisessa tulisi kuulla lasta, kuten lapsen subjektiivista kokemusta suhteesta ja sen laadusta. Tämän selvittämiseksi on suositeltavaa käyttää psykologia. Tässä on tärkeä myös varmistaa, että se ei tarpeettomasti hankaloita lapsen ja vanhemman suhdetta, esimerkiksi tilanteessa, jossa kyseisen henkilön ja vanhemman kasvatusnäkemykset poikkeavat huomattavasti.

Lapsen mielipiteen selvittäminen myös riidattomissa asioissa saattaa aiheuttaa tarpeetonta painetta viranomaisille, vai jääkö se pelkäksi kirjaimeksi? Lakitekstissä oleva kohta, jonka mukaan tehtäessä ratkaisua huollosta on kiinnitettävä huomiota vanhempien kykyyn asettaa lapsen tarpeet vanhempien välisten ristiriitojen edelle antaa sinänsä selkeän arviotikriteerin, ja on erittäin hyvä, että tämä on nostettu lakiehdotuksessa esiin. On kuitenkin tärkeä varmistaa, että myös tämän arvioinnissa käytetään riittävää osaamista. Joskus lasta voi myös olla tärkeä kuulla, vaikka siitä aiheutuisi haittaa hänen ja vanhempien suhteelle, mutta se tulee toteuttaa joka tapauksessa niin, että haitta minimoidaan.

Lapsen kuulemisessa ja mielipiteen selvittämisessä tulee käyttää lapsen kasvuun- ja kehitykseen sekä huoltajuuskysymyksiin perehtynyttä asiantuntijaa, kuten psykologia. Asiantuntijalla tulisi olla kokemusta myös esimerkiksi sovittelutyöstä huoltajien välillä. Lapsen mielipiteen selvittämisessä asiantuntijan käyttäminen on erityisen perusteltua, mikäli lapsi on lähtökohtaisesti heikommassa asemassa esim. huoltajien tulehtuneiden välien tai kiireellisen sijoituksen/huostaanoton vuoksi.

Lapsen kuulemisessa on tärkeä tuntee lapsen kehitystä ja ymmärtää, että lapsen mielipide on hyvin tilannesidonnainen. Olennaista on, miten lapsi mielipiteensä perustelee. Lapsi ei pysty hahmottamaan kokonaisuuksia, vaan juuri sen hetkinen tunnetila vaikuttaa. Kuulemiseen tarvitaan useampi tapaaminen, lasta on tavattava molempien vanhempien tuomana ja/tai molempien

vanhempien kanssa, ja siinä on olennaista luoda kuvaa lapsen arjesta kummankin vanhemman luona, mihin lapsen mielipide on suhteutettava. Pieni lapsi ei pysty luomaan kokonaiskuvaa itsestään ja ihmissuhteistaan. Lapsen tarpeiden kuulemiselle on annettava enemmän painoa kuin lapsen mielipiteen kuulemiselle. Tärkeintä on selvittää lapsen kokemus suhteista vanhempiinsa ja saamastaan huolenpidosta, miten hänen tarpeisiinsa vastataan. Lapsi ei voi valita eikä häntä tule laittaa valitsemaan vanhempiensa välillä, hän on hyvin riippuvainen vanhemmistaan, ja muodostaa mielipiteensä varsinkin ristiriitatilanteessa yrittäen tasapainotella vanhempiensa välissä. Lapsella tulee olla myös oikeus olla ilmaisematta mielipidettään. Tämä vaihtoehto on myös kerrottava lapselle. Päätös ja vastuu on aina aikuisen. Lapsen iästä riippumatta on aikuisten tehtävä sopia tapaamiset tai ainakin varmistaa niiden säännöllisyys, varsinkin jos vanhempien välit ovat riitaiset ja keskusteluyhteys vähäinen, koska lapsen ja vanhemman suhteen ylläpitäminen on liian iso vastuu lapselle.

Oikeudenkäynti (3. luku; 14-17 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Sosiaalilautakunnan selvityksen tulee aina olla riittävän laaja käsiteltävään asiaan nähden. On huolehdittava, että kunnissa on näihin riittävät resurssit, jotta lain vaatimus joutuisuudesta voidaan toteuttaa. On hyvä, että selvityksen tekijää ei kumpikaan osapuolista voi kutsua oikeuteen, vaan hänellä/heillä on oma erillinen roolinsa.

Kuulemistilanne on aina lapselle kuormittava tilanne ja tuleekin varmistaa, ettei lapselle muodostu kehityksellistä haittaa kuulemisesta oikeudenkäynnin yhteydessä. Miten varmistetaan ja kuka arvioi, ettei lapselle muodostu haittaa? Suositeltavaa olisi, että myös oikeudenkäynnissä käytettäisiin lapsen kasvuun- ja kehitykseen sekä huoltajuuskysymyksiin perehtynyttä asiantuntijaa. Lapsen kuulemisen pitäisi olla lapsen kehitystason mukaista. Olisi syytä varmistaa, että lasta kuulee siihen erikoistunut henkilö, noudattaen näyttöön perustuvia menetelmiä / periaatteita, seuraavasti:

a) Kuuleminen ja omien mielipiteiden ilmaiseminen on lapselle mahdollisuus, ei velvollisuus. On erinomaisen tärkeä välttää lapselle sen käsityksen välittämistä, että päätösvalta siirtyisi hänelle. Usein jo pienet lapset voivat olla varsin sensitiivisiä huoltoriitaan liittyviin jännitteisiin ja heidän kertomuksiinsa kohdistettuihin odotuksiin. Riidattomissa tilanteissa lapsen mielipiteen selvittäminen on kirjattu vanhempien tehtävänä, mikä varmasti on järkevää, mutta lakiin voisi olla hyvä kirjata esimerkiksi, että selvittäessään lapsen mielipidettä vanhemmat eivät saa painostaa lasta kertomaan mielipidettään ja vanhempienkin tulee kertoa lapselle, että päätösvalta ei siirry lapselle, vaikka lapsen ajatuksia kuullaankin.

b) Riita-asiassa lapsen mielipidettä selvittävän henkilön tulee olla perehtynyt lapsen kuulemisen menetelmiin ja niihin liittyviin riskeihin, esimerkiksi omien ennakoasenteiden vaikutukseen ja erilaisten kysymystyyppien käyttöön. Jotta lapsen kuuleminen tapahtuisi mahdollisimman ammattitaitoisesti ja aidosti tarjoaisi kuulluksi tulemisen mahdollisuuden, kuulemiseen pitäisi laatia selkeä ohjeistus/runko. Tähän on olemassa tutkimukseen pohjautuvia malleja kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa. Esimerkiksi samaa näyttöön perustuvaa lasten kuulemismenetelmää, jota Suomessa sovelletaan rikosasioissa, on Ruotsissa muokattu käytettäväksi sosiaalipuolen tehtävissä.

Ellei yhdenmukaista ohjeistusta ole, jää sattumanvaraiseksi tuleeko lapsi kuulluksi vai vahvistaako kuuleminen vain aikuisten ennakkokäsityksiä asiasta. On runsaasti tutkimusnäyttöä siitä, että lasten kuuleminen vaatii erikoistumista ja kuulemiseen soveltavaa menetelmää.

c) Sivulla 76 (11 §. Lapsen mielipiteen selvittäminen), mainitaan, että lasta voitaisiin kuulla esimerkiksi leikkimisen ohessa. Tämä ei ole kannatettava ehdotus, mistä on myös tutkimusnäyttöä. Kuulemista ei tulisi tehdä leikin lomassa vaan mielellään rauhallisessa ympäristössä ilman liikaa virikkeitä.

d) Lisäksi ehdotuksessa tuodaan esille, että vammaisten lasten kuulemisessa olisi tarvittaessa huolehdittava tulkkauksesta tai apuvälineistä. Tällaisten apuvälineiden tulee olla näyttöön perustuvia; esimerkiksi fasilitointia ei suositella käytettäväksi missään oikeudellisessa kontekstissa

e) Haluamme myös nostaa esille psykologisen asiantuntijuuden käyttämisen tarpeen lapsen kuulemisessa ja eroperheiden asioiden käsittelyssä oikeudessa. Lapsen kuuleminen on asiantuntijuutta vaativa tehtävä, johon kuitenkin työntekijät esimerkiksi sosiaalihuollossa saavat nykyään hyvin vähän koulutusta. Koulutuksen ja ohjeiden suunnittelussa olisi syytä hyödyntää sitä laajaa kokemusta, jota on olemassa rikosasioihin liittyen (Lasten haastatteleminen rikosselvittelyissä-koulutus, Poliisihallitus).

Kansainvälisestä kirjallisuudessa löytyy mm. seuraavat 10 periaatetta lasten kuulemiseen liittyen (Alkuperäislähde: Saywitz ym. (2010). Interviewing Children in Custody Cases: Implications of Research and Policy for Practice. Behavioral Sciences and the Law, 28, 542-562.

- Rauhallinen, häiriötön kahdenkeskinen tilanne. Ei liikaa virikkeitä.
- Lapselle selitetään haastattelun/tutkimuksen tarkoitus ikätasoon sopivalla tavalla.
- Luodaan objektiivinen, lapsen ajatuksia kunnioittava ilmapiiri. Ei painosteta. Tuodaan esille halu kuulla kaikenlaiset, niin hyvät kuin huonotkin puolet asioista.
- Panostetaan kontaktin luomiseen johdattelematta: kuuntele, anna aikaa vastata. Jos lapsen on vaikea puhua, pysähdy sen äärelle ennen kuin etenet.
- Luodaan tukeva, ei uhkaava ilmapiiri.
- Vaatimustaso asetetaan ikätasolle sopivaksi. Mahdollisimman yksinkertaiset kysymykset ja konkreettiset käsitteet.
- Käydään läpi perussäännöt ja odotukset sekä annetaan lapsen harjoitella kertomista. (Esimerkkejä ks. NICHD –haastattelurunko)
- Kysytään laajasti päätöksenteon kannalta oleellisia asioita. Esim. ”kerro ihan kaikki mitä muistat siitä tapahtumasta, kun tämä mustelma tuli”

- Käytetään avoimia kysymyksiä, kysymyksiä jotka rohkaisevat monisanaiseen kerrontaan. ”Kerro lisää?” ”Kerro tarkemmin?”
- Vältetään johdattelevia kysymyksiä, ennakkokäsitysten esille tuomista, stereotyyppioita, sosiaalista painostusta ja monivalintakysymyksiä.

Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelu (3 a. luku; 17 b ja 17 d §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Tuomioistuinsovittelusta on hyviä kokemuksia. On tärkeää, että tekstissä on velvoite huolehtia sovittelijoiden riittävästä määrästä. Tekstissä tulisi määritellä tarkemmin, miten ja kuka määrittelee lapsen saavuttaman kypsyden tuoda esille oma näkökulmansa.

Vieraassa valtiossa annettu päätös ja lapsen palauttaminen (6. luku; 39 ja 41 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

-

Asetuksenantovaltuus (7. luku; 49 §)

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

-

Liitelait

Onko teillä lausuttavaa liitelakeihin ehdotetuista muutoksista?

Erillinen edunvalvoja on kannatettava ehdotus.

Vaikutukset

Onko ehdotuksen vaikutukset mielestänne arvioitu asianmukaisesti?

-

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

Yleisellä tasolla herättää kysymyksen, että kun sosiaalilautakunnalta hankittavalla selvityksellä on varsin suuri rooli tuomioistuinkäsittelyssä, niin miten tällaisen selvityksen tekemistä säännellään ja varmistetaan riittävä asiantuntijuus sen laatimisessa?

Gergov Vera

